

Førleikameting og førleikamenning



Innihald

| | |
|--|----|
| Samandráttur | 2 |
| Tilmæli | 4 |
| 1. Innleiðing | 6 |
| 2. Endamál | 8 |
| 3. Arbeiðssetningur | 8 |
| 4. Førleikameting..... | 10 |
| 4.1 Hvat er førleikameting | 10 |
| 4.2 Førleikameting í Norðurlondum | 11 |
| 4.2.1 Danmark | 12 |
| 4.2.2 Noreg | 12 |
| 4.2.3 Svøríki | 12 |
| 4.2.4 Finnland | 13 |
| 4.2.5 Ísland | 13 |
| 4.3 Førleikameting í Føroyum | 14 |
| 4.3.1 Yrkisútbúgvingar innan tekniska økið og handils- og skrivstovuøkið | 14 |
| 4.3.2 Yrkisútbúgving á Heilsuskúlanum | 15 |
| 5. Verkætlanir..... | 15 |
| 5.1 ALS, Tekniski skúli í Tórshavn og Yrkisdepilin | 16 |
| 5.2 Heilsuskúli Føroya | 17 |
| 5.3 Niðurstøða av verkætlanum | 18 |
| 5.3.1. Einstaklingurin | 18 |
| 5.3.2. Útbúgvingarstovnur | 18 |
| 6. Tilmæli..... | 19 |
| Skjal 1 Kostnaður av royndarverkætlanini á Tekniska skúla í Tórshavn | 26 |

Samandráttur

Yvirskipaða endamálið við tilmælinum er at geva politisku skipanini innlit í, hvussu ein skipan við førleikameting og førleikamenning kann setast í verk í Føroyum.

Í stuttum snýr førleikameting seg um at orða, skjalfesta (dokumentera) og viðurkenna teir førleikar, sum ein borgari hevur. Førleikamenning er við støði í førleikametingini at gera eina ætlan fyri menning, sum viðkomandi kann fara undir. Endamálið við førleikameting er at geva fólki við lítlum ella ongum formellum førleikum, tvs. ófaklærdum, móguleika at fáa mett sínar fakligu førleikar, ið tey hava ognað sær í arbeiðslívi ella á annan hátt, so tey kunnu fara undir førleikamenning/ útbúgving.

Eisini er endamálið at geva fólki móguleika at endurútbúgva seg, so tey kunnu royna seg á øðrum økjum á arbeiðsmarknaðinum. Hetta skapar størri flytføri hjá tí einstaka og fyri arbeiðsmarknaðin sum heild og gevur persónum, sum verða førleikamenttir og førleikamenttir, betri móguleika at vera verandi á arbeiðsmarknaðinum, hóast fortreytirnar broytast.

Umframt hetta kunna vera fleiri, sum hava drúgvar royndir og viðkomandi skeið, sum eisini ynskja at nema sær hægri útbúgving, ið kundu fingið gagn av eini førleikametingarskipan.

Sambært Arbeiðsloysisskipanini eru tað 40% av teimum arbeiðsleysu, ið bert hava fólkkaskúlaútbúgving. 13% av teimum arbeiðsleysu hava eina miðnámsútbúgving, harumframt eru tað 15%, ið hava eina styttri útbúgving enn miðnám, tað merkir, at millum 53% og 68% av teimum arbeiðsleysu ikki hava eina førleikagevandi útbúgving – sum faklærd. Tølini vísa eisini, at tað er hesin bólkur, sum er longst í arbeiðsloysisskipanini, og tí hevur tað ringast við at sleppa aftur á arbeiðsmarknaðin. Samstundis er tað hesin bólkur, ið er tann, ið fær tað minsta mánaðarlíga útgjaldið frá Arbeiðsloysisskipanini.

Fleiri kanningar hava staðfest, at tess fleiri borgarar hava útbúgving, tess hægri verður bruttotjódarúrtøkan (BTÚ). Til dømis verður í kanning víst á, at samband er millum útbúgvingarstøði hjá fólkinum og BTÚ fyri hvønn íbúgva. Eisini vísir ein kanning hjá OECD, at samband er millum miðal inntøku og útbúgving. Tey londini, sum hava hægst útbúgvingarstøði, t.d. Luksemborg, USA og Avstralia, hava eisini hægstu inntøku. Samfelagsbúskaparlíga eru tí góðar grundir at gera íløgur í at útbúgva borgarar - eisini teir, sum eru tilkømnir. Verða tilkømnir borgarar, sum hava royndir og vitan, førleikamenttir, er móguligt hjá teimum at fara undir førleikamenning. Menning, sum ger, at borgararnir kunnu verða við til at økja um framleiðslu og búskaparlígan vøkstur.

Mælt verður til at gera eina rammulóg um førleikameting fyri alt útbúgvingarøkið, og síðani regulera økini hvørt sær í kunngerð, umframt at tillaga regluverkið.

Mælt verður til at seta í starv ein samskipara á einum av verandi stovnum, sum hevur til endamáls at kunna, vegleiða, gera uppsøkjandi arbeiði kring landið og vera virkin partnari, tá ítøkiligar verkætlanir innan ávís yrki skulu setast í verk.

Mælt verður til partvís at fylgja tí íslenska lestinum, sum er ein skipan, ið hóska væl til eitt lítið samfelag, og sum hevur tætt samstarv við partarnar á arbeiðsmarknaðinum og avvarðandi myndugleikar.

Samskiparin eigur umframt at skipa fyri almennari kunning eisini at gera uppsøkjandi arbeiði á arbeiðsplássum, so møguligt er at røkka fleiri enn teimum, sum longu umhugsa at nema sær útbúgving. Eisini eigur samskiparin at veita ófaklærdum við nógvum arbeiðsroyndum og øðrum kunning og vegleiðing um møguleikarnar at verða førleikamett og førleikament so at tey, sum ynskja at førleikamenna seg, kunnu fara undir útbúgving og møguliga fáa útbúgvingartíðina stytta.

Mælt verður til, at samskiparin samstarvar við partarnar á arbeiðsmarknaðinum, yrkisskúlarnar og allar aðrar avvarðandi partar, ið hava brúk fyri førleikametingar og førleikameningar skipanini.

Um tikið verður undir við hesum tilmælum, verður farið undir at smíða lóg og kunngerðir, so skipanin kann byrja á sumri 2014.

Tilmæli

Í talvuni er lýst, hvørji tilmæli bólkurin er komin til, og í kapitl 6 er ein nærri frágreiðing um tilmælini.

| Tilmæli | | Mælt verður til, at |
|---------|-------------------------|--|
| 1. | Málbólkur og øki | <ul style="list-style-type: none"> tey, sum verða førleikamett, eiga at vera 25 ár og eldri førleikameting kann nýtast so vítt gjørligt í øllum útbúgvingarverkinum. |
| 2. | Skipan og bygnaður | <ul style="list-style-type: none"> skipa førleikametingina í tveimum þørtum: A) ein samskipara og B) á einstøku útbúgvingarstovnunum. |
| 2. A | Samskipari | <ul style="list-style-type: none"> seta ein samskipara á einum av verandi stovnum ella skipanum. seta ein ráðgevandi bólk við umboðum frá þörtunum á arbeiðsmarknaðinum og frá avvarðandi ráðum. Mentamálaráðið tekur stig til, at samskiparin verður settur. |
| 2. B | Útbúgvingarstovnar | <ul style="list-style-type: none"> avvarðandi útbúgvingarstovnur skal í samstarvi við samskiparan taka sær av tí ítøkiligum førleikametingini og -menningini einstøku útbúgvingarstovnarnir skipa fyri vegleiðing og kunning; seta í verk skipanir og mannagongdir fyri førleikameting menna og vegleiða faklærarar, soleiðis at teir fáa neyðugu førleikarnar at førleikameta. |
| 3. | Lógarverk | <ul style="list-style-type: none"> lóggáva viðvíkjandi førleikameting skal, so vítt gjørligt, gerast fyri alt útbúgvingarøkið: fyri ófaklærd, sum ynskja yrkisútbúgving og/ella miðnámsútbúgving og fyri hægri útbúgvingar. |
| 4. | Fíggarviðurskifti | <ul style="list-style-type: none"> tað almenna ber kostnaðin av eini førleikametingarskipan, sum fevnir um: <ul style="list-style-type: none"> samskipara og kunning at seta í verk førleikametingarskipan í útbúgvingarstovnunum førleikameting og -menning í útbúgvingarstovnunum |
| 5. | Førleikameningargrunnur | <ul style="list-style-type: none"> mælt verður til at seta á stovn ein førleikameningargrunn mælt verður til at seta ein arbeiðsbólk at greina og gera uppskot um, hvussu ein slíkur grunnur skal skipast. |

Kostnaður:

Tilmæli 2: Kostnaður at hýsa samskiparanum er settur til kr. 0, tí tað eigur at bera til at hýsa skipanini á einum av verandi stovnum, men talan kann móguliga verða um gjald fyri felagsútreiðslur o.l.

Tilmæli 3: Arbeiðið at gera regluverkið tekur burtur av verandi arbeiðsorku í Mentamálaráðnum.

Tilmæli 4: Fíggjarlig viðurskifti

Talvan niðanfyri lýsir, hvat tilmælini kosta.

| Tilmæli | 2014 | 2015 | Frágreiðing |
|---------|---------|---------|--|
| 2. A | 500.000 | 500.000 | Nýtt starvsfólk, játtanin heldur fram eftir 2015 |
| 2. A | 100.000 | 100.000 | Kunningartiltøk og heimasíða |
| 2. B | 30.000 | 30.000 | Førleikamenna lærarar |

Upphæddir eru í kr.

Kostnaðurin fyri tilmæli 2. B er sera trupul at rokna ítøkiliga, tí hetta er tengt at, hvussu skjótt skúlarnir íverkseta skipanina. Men sambært fylgiskjali 2 kostaði tað 15.000 at fáa danskan faklærara til Føroya at vísa læraranum, hvussu metingin skuldi gerast.

Tilmæli 5: Førleikameningargrunnur. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum eru við í einum arbeiðsbólki og koma við tilmæli um, hvussu hesin skal skipast.

Kostnaður fyri førleikameting og -menning

Tað er trupult neyvt at áseta, hvat førleikametingin og førleikameningin kostar, tí hetta er ymiskt fyri ymiskar útbúgvingar, og um tað er móguligt, at tann, sum verður førleikamettur og ynskir at førleikamennast, kann koma inn í verandi flokk, og hvussu nógv viðkomandi fær góðskrivað.

Sum dømi kann nevast, at í Heilsuskúlanum kostar førleikametingin 6 tímar hjá lestrarvegleiðara skúlans. Næmingur, sum fær stytta starvsvenjing og kemur í ein verandi flokk, sparir skúlanum útreiðslur í sambandi við starvsvenjingina.

Annað dømi er í Tekniska skúla í Tórshavn. Á Timburdeildini kostaði førleikametingin 30.000 kr./persón. Kostnaðir av førleikametingini eru tengdir at, hvussu nógv ein persónur fær góðskriva av útbúgvingini. Somuleiðis er hann tengdur at, um til ber at verða partur av verandi flokki. Tá ið fleiri fara undir førleikamening, er helst eisini móguligt at lækka kostnaðin fyri hvønn persón. Um talan er um lutfalsliga kostnaðarmiklar útbúgvingar, verður mælt til at savna eitt ávíst tal av persónum innan ávíst øki/yrki og síðani førleikameta og -menna hesi samstundis.

Kostnaðurin av verkætlanini á Tekniska skúla í Tórshavn er nærri lýstur í fylgiskjali 1

1. Innleiðing

At viðurkenna førleikar hevur seinastu árin fingið størri og størri týdning í samfelagsmenningini, serliga tá talan er um vaksnamannalæring. Hetta hevur verið á dagsskrá í ES, OECD, Norðurlandaráðnum og UNESCO, sum í 2012 hevur gjørt frágreiðing um júst førleikameting.¹ Altjóða og norðurlendskir stovnar, eins og tey einstøku londini, raðfesta viðurkenning av førleikum, tí hetta stuðlar undir og mennir lívslanga læring. Somuleiðis er tað ein øktur tørvur á vælútbúnum arbeiðsfólki, størri flytføri og liðiligari arbeiðsmegi.

Fleiri kanningar hava staðfest, at tess fleiri borgarar hava útbúgving, tess hægri verður BTÚ.² T.d. verður í kanning víst á, at samband er millum útbúgvingarstöði hjá fólkinum og BTÚ fyri hvønn íbúgva. Lond sum USA, Noreg, Svøríki, Holland og Bretland høvdu í ár 2000 hægst BTÚ fyri hvønn íbúgva og vóru samstundis tey lond, hvørs íbúgvar høvdu hægst útbúgvingarstöði.³ Ein kanning hjá OECD vísir, at samband er millum miðal inntøku⁴ og útbúgving í 2009. Tey londini, sum hava hægst útbúgvingarstöði, t.d. Luksemborg, USA og Avstralia, hava eisini hægstu inntøku.⁵ Samfelagsbúskaparlíga eru tí góðar grundir at gera íløgur í at útbúgva borgarar – eisini teir, sum eru tilkomnir. Verða tilkomnir borgarar, sum hava royndir og vitan, førleikamettir, er møguligt hjá teimum at fara undir førleikamenning. Menning, sum ger, at borgararnir kunnu verða við til at økja um framleiðslu og búskaparlígan vøkstur.

Førleikameting og førleikamenning kann eisini økja um flytføri (mobilitet) hjá arbeiðsmegini. Somuleiðis kann hetta minka um tað, sum nevnt verður ‘dupultlæring’, nevnliga at persónar, sum hava drúgvar royndir, ikki altíð hava tørv á at taka eina heila útbúgving, um so er, at tey gjøgnum royndir og vitan longu hava ognuð sær førleika innan ávís øki í útbúgvingini. Hetta sparir bæði tíð og pening.

Eisini í Føroyum kann verða tørvur á at skapa eitt betri samband millum førleikar hjá arbeiðsfjöldini og tørvin hjá vinnulívnum. T.d. kann nevast, at kanning, sum Handverks-meistarafelagið hevur gjørt millum sínar limir, svaraði meginparturin av teimum, sum svaraðu kanningini, at tey í lötuni hava tørv á faklærdari arbeiðsmegi. Í Føroyum eru ímillum 53% og 68% av teimum arbeiðsleysu ófaklærd.⁶ Hóast arbeiðsloysið í Føroyum ikki er høgt, 4-5%, er tørvur á faklærdari arbeiðsmegi í føroysku vinnuni. Kelda: Vinnuhúsið 2013.

Upplýsingar frá Arbeiðsloysisskipanini vísa, at 40% av teimum arbeiðsleysu bert hava fólkkaskúlaútbúgving. 13% av teimum arbeiðsleysu hava eina miðnámsútbúgving, harumframt eru tað 15%, ið hava eina styttri útbúgving enn miðnám, tað merkir,

¹ Sí frágreiðingina: “UNESCO GUIDELINES for the recognition, Validation and Accreditation of the Outcomes of Non-formal and Informal Learning”.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002163/216360e.pdf>

² BTÚ, t.e. Bruttojórúrtøkan lýsir virðisøkingina í framleiðsluna í einum landi og er eitt mál fyri, hvussu stórir búskapurin í landinum er.

³ Kelda: <http://filipsagnoli.wordpress.com/stats-on-human-rights/statistics-on-gross-domestic-product-correlations/#9>

⁴ Average labour income

⁵ Kelda: OECD: How does education affect the economy í frágreiðingini: ‘Education at a glance’, 2012. http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2012_eag_highlights-2012-en

⁶ Ófaklærd eru fólk, ið ikki hava eina førleikagevandi útbúgving beinleiðis til arbeiðsmarknaðin.

at ímillum 53% og 68% av teimum arbeiðsleysu ikki hava eina førleikagevandi útbúgving – sum faklærd. Tølini vísa eisini at tað er hesin bólkur, sum er longst í arbeiðsloysisskipanini, og tí hevur tað ringast við at sleppa aftur á arbeiðsmarknaðin. Samstundis er tað hesin bólkur, ið er tann, ið fær tað minsta mánaðarlíga útgjaldið frá Arbeiðsloysisskipanini. Kelda: Arbeiðsloysisskipanin.

Førleikameting fevnir um samlaðu tilgongdina at lýsa førleikar hjá tí einstaka. Hetta verður gjørt við vegleiðing, dokumentatión og meting. Eitt úrslit av førleikametingini kann verða, at ein persónur hevur fingið sett orð á førleikar sínar, førleikametingin verður eisini nýtt sum grundarlag fyri víðari førleikamenning hjá tí einstaka

Hjá tí einstaka kann tilgongdin at fara undir førleikameting og førleikamenning gera, at tú fært sjálvsálit og kennir teg hava fleiri móguleikar. Tað, sum ofta verður nevnt ‘empowerment’. Tú fært sett orð á, hvørjar førleikar tú hevur og ynskir móguliga at fara undir eina menningartilgongd. Tað kann eisini geva tí einstaka betur móguleika at vera verandi á arbeiðsmarknaðinum, sjálvt um arbeiðið broytist, ella viðkomandi skal taka við øðrum arbeiði.

Ein orsök til at íverkseta førleikameting í Føroyum er sostatt, at tann føroyski arbeiðsmarknaðurin ivaleyst kann nógv meira, enn hann hevur próvtøkuprógv fyri. Hesa vitan kann føroyski borgarin og føroyska samfelagið fáa virðismett og ikki minst gagnnýtt.

Í samgonguskjalinum verður sagt: “at fjøltáttaðir móguleikar fyri vaksnamanna útbúgvingum eiga at verða skaptir, og at arbeitt verður við førleikamenning og lívlangari læring, eisini fyri ófaklærd.”

23. november 2011 skipaði Yrkisútbúgvingarráðið, stuðlað av NVL⁷, fyri fundi við tí endamáli at fáa arbeiðsmarknaðin at taka undir við førleikameting og førleikamenning í Føroyum, so politiska skipanin kundi fara til verka og smíða lógarverkið. Samtykt varð, at seta ein arbeiðsbólk við umboðum frá øllum pørtum, ið varða av arbeiðsmarknaðinum, at arbeiða víðari við at kanna móguleikarnar fyri at seta íverk førleikameting og -menning. Ein onnur niðurstøða var, at tað er av týðningi, at øll, sum vara av førleikameting og -menning, ráð, stovnar og partarnir á arbeiðsmarknaðinum, samstarva og kenna ognarskap at menna hetta arbeiði.

Í arbeiðsbólkinum vóru hesir limir:

Eyðun Gaard, samskipar verkætlanina fyri Yrkisdepilin
Niels Winther, umboðandi arbeiðsgevaran
Sonja Jógvansdóttir, umboðandi arbeiðstakaran
Eli Brimsvík, umboðandi arbeiðstakaran
Høgni í Stórustovu, umboðandi Arbeiðsloysisskipanina
Jenny Lydersen, umboðandi Mentamálaráðið
Heri Petersen, umboðandi Almannamálaráðið
Erika Hayfield, umboðandi Vinnumálaráðið
Jórun Petersen, umboðandi Heilsuskúla Føroya
Jógvan Sørin Hansen, umboðandi Tekniska skúla í Tórshavn
Aina L. Knudsen, umboðandi Føroya Handilsskúla

⁷ Føroyar hava umboð í netverkinum hjá NVL(Nordisk Netværk for Vuxnas Lærande), m.a. er Eyðun Gaard á Yrkisdeplinum, limur í Valideringsnetverkinum, sum júst arbeiðir við førleikameting. Valideringsnetverkið hevur m.a. gjørt frágreiðingina “Udfordringer i arbejdet med anerkendelse af realkompetence (ARK)/validering i de nordiske lande” sí <http://www.nordvux.net/download/5428/>

2. Endamál

Yvirskipaða endamálið við førleikameting er at geva fólki við lítlum ella ongum formellum førleikum móguleika at fáa mett sínar fakligu førleikar, ið tey hava ognuð sær í arbeiðslívi ella á annan hátt, so tey kunnu fara undir førleikamenning-/-útbúgving. Við hesum verður tað lættari hjá fólki, sum eitt nú hava arbeiðsroyndir, at taka eina útbúgving, uttan at skula brúka tíð uppá at læra tað, sum viðkomandi longu dugir. Á henda hátt fær føroyska samfelagið meira produktiv starvsfólk á ein skynsamari hátt.

Somuleiðis er endamálið at geva fólki móguleika at endurútbúgva seg, so tey kunnu royna seg á øðrum økjum á arbeiðsmarknaðinum. Hetta skapar størri flytføri fyri tann einstaka og fyri arbeiðsmarknaðin sum heild og gevur persónum, sum verða førleikamett og førleikament, betri móguleika at vera verandi á arbeiðsmarknaðinum, hóast fortreytirnar broytast.

Endamálið við frágreiðingini er, at lýsa viðurskifti viðvíkjandi førleikameting og at lýsa, hvussu ein skipan kann gerast, har borgarar kunnu venda sær til eitt stað at fáa vegleiðing um førleikameting og móguleikar fyri framhaldandi útbúgving, ella at fáa annað arbeiði. Umframt hetta er endamálið at eggja ófaklærdum sum heild at nýta teir móguleikar, sum eru at førleikamenna seg, m.a. at:

- nýta útbúgvingarskipanina (kvøldskúlar, handilsskúla o.a.)
- luttaka á skeiðum, sum arbeiðsmarknaðurin bjóðar
- luttaka á øðrum viðkomandi skeiðum í tí óformellu útbúgvingarskipanini

Sum liður í arbeiðinum eru gjørdar tvær royndarverkætlanir á Tekniska Skúlanum í Havn og í Heilsuskúlanum í Suðuroy, har persónar eru førleikamenttir og førleikamentir. Endamálið við royndarverkætlanunum var at fáa betri innlit í øll lið í eini førleikametingar og førleikamenningar skipan.

3. Arbeiðssetningur

Arbeiðssetningurin hjá arbeiðsbólkinum var at fáa til vega royndir við førleikameting og førleikamenning í Føroyum og at sammeta við Norðurlond. Eisini skuldi arbeiðsbólkurin meta um og lýsa ymsar móguleikar, hvussu vit í Føroyum kunnu seta á stovn eina førleikametingarskipan, sum tekur atlit at føroyskum viðurskiftum.

Harumframt skuldi arbeiðsbólkurin skipa fyri ítøkiligum verkætlanum, so at førleikameting og førleikamenning kann verða sett í verk.

4. Førleikameting

4.1 Hvat er førleikameting

Førleikar kunnu verða allýstir á ymiskan hátt, men meta vit, at henda lýsingin er hóskandi í sambandi við førleikameting og førleikamening: *“Førleikar fevna um samlaðu vitanina og førleikarnar hjá einum persóni. Førleikar, sum persónurin hevur ment í útbúgving, arbeiðslívi, frítíðartrivi ella sjálvboðnum arbeiði.”*⁸

Førleikameting er tilgongdin at orða, skjalfesta (dokumentera) og viðurkenna førleikar, sum borgari hevur. Førleikamening er við støði í førleikametingini at gera eina ætlan fyri menning, sum viðkomandi kann fara undir. Í grannalondum okkara verður førleikametingin í stóran mun gjørd fyri ávísar útbúgvingar, sum viðkomandi fær atgongd til, og kann fáa stytta ella góðkent.

Sum heild eigur ein skipan við førleikameting at gera tað møguligt, at starvsfólk, ið hava drúgvur og viðkomandi royndir, skjótari og á ein smidligari hátt kunnu taka eina formliga útbúgving. Somuleiðis er møguligt, at starvsfólk, sum fáa avriksflutning fyri partar av útbúgvingini, eru styttri burtur frá arbeiði.

Í grannalondum okkara eru fleiri ítøkilig dømi um, at arbeiðsmegin fær betri førleikar, tá hon verður førleikamett og førleikament.

Eitt dømi er úr Íslandi, tá nógv starvsfólk á peningastovnunum gjørdust arbeiðsleys í kjalarvørrinum á bankakreppuni í 2008. Starvsfólk, sum vóru ófaklærd, høvdu einki prógv um sínar førleikar, tí tey høvdu onga útbúgving, tá ið tey vórðu sett í starv. Íslenska førleikametingarskipanin førleikametti henda fakkfólk, og ein menn-ingarættan var gjørd fyri hvørt starvsfólk, hvussu tey kundu menna sínar førleikar, taka eina útbúgving og fáa betur møguleikar at koma út aftur á arbeiðsmarknaðin.

Annað dømi er úr Danmark, tá ið Post Danmark í 2005 varð umskipað frá at vera ein almennur stovnur til eina privata fyrirtøku. Hetta viðfórði stórar broytingar í fyrirtøkuni, deildir vórðu stongdar, bygnaðurin broyttur og nógv fólk mistu starvið. Í mongum føri var talan um fólk við innanhýsis postútbúgving, ið var rættiliga avmarkað til posttøkið. Fakfelagið hjá starvsfólkunum tók tí stig til við stuðli frá nýggju leiðsluni at fáa postútbúgvingarnar og skeiðini, sum starvsfólk høvdu, vígað og mett í mun til útbúgvingar innan handils- og skrivstovuyrkið. Starvsfólkini fingur eina førleikameting, sum bleiv brúkt sum útgangsstøði fyri eini GVU-útbúgving (grundlæggende voksen uddannelse), og á tann hátt gjørdust tey faklærd. Tað økti um møguleikarnar hjá arbeiðsleysu starvsfólkunum at fáa starv aðrastaðni, umframt møguleikar at halda fram við at nema sær útbúgving.

Sum heild eru royndirnar í grannalondum okkara, Noregi, Danmark, Finnlandi og Svøríki, at førleikametingar verða nýttar á yrkisútbúgvingarøkinum og í avmarkaðan mun innan hægri útbúgving.^{9 10}

⁸ Kelda: <http://www.viauc.dk/viden-om-realkompetence/rkv-hvad-og-hvorfor/hvad-er-realkompetence/Sider/hvad-er-realkompetence.aspx>

Førleikameting verður í øðrum londum nevnd ‘realkompetencevurdering’ (DK, NO), ‘validering’ (SV, ÍS, FI), ‘Accreditation of prior learning’ (GB).

⁹ Kelda: <http://www.eva.dk/projekter/2010/realkompetencevurdering-i-nordisk-perspektiv/rapport/anerkendelse-af-realkompetencer-i-nordisk-perspektiv>

¹⁰ Kelda: <http://pub.uvm.dk/2008/rkvivoksen/kap05.html#kap05>

Royndirnar í grannalondum okkara vísa somuleiðis, at ein grundleggjandi fortreyt fyri, at førleikametingin og -menningin eydnast, er, at tætt tilknýti er millum arbeiðsmarknaðin og førleikametingar skipanina.¹¹

4.2 Førleikameting í Norðurlondum

Í grannalondum okkara, eins og nógvum øðrum londum, hava fólk í nøkur ár havt móguleika fyri at vera førleikamett. Skipanirnar eru ymiskar, men felags fyri Norðurlond er, at førleikametingin verður gjørd í mun til formellu útbúgvingarskipanina, tó er í Svøríki og Íslandi móguligt, at førleikameting verður gjørd í mun til yrki. Øll Norðurlond hava eina skipan, ið tekur støði í førleikunum hjá tí einstaka við atlit at útbúgving, skeiðum, arbeiðsroyndum, frítíðarðarvirksemi og sjálvbodnum arbeiði.

Førleikameting verður nýtt innan ymsar sektorar, t.d. grundleggjandi yrkisútbúgving (til ófaklærd), triðja sektor (t.e. royndir frá t.d. sjálvbodnum arbeiði, háskúla o.l.) ella hægri útbúgving. Førleikameting er mest nýtt og ment innan útbúgvingar skipanina, serliga innan yrkisútbúgvingar og minst í triðja sektorinum.

Í Norðurlondum eru partarnir á arbeiðsmarknaðinum við í arbeiðinum at gera leiðreglur fyri førleikametingina, og avvarðandi stjórnarráð í einstøku londunum hava ábyrgd av førleikametingar spurningum.

Fleiri grannalond okkara hava ment on-line amboð at gera einstaklingsætlan t.d. í Danmark, har amboðið, ið nevnist “Min Kompetencemappe”, verður nógv nýtt sí www.minkompetencemappe.dk. Hetta amboð kunnu fólk sjálv ella við hjálp frá øðrum arbeiða við og fáa greiðu á, hvørjar førleikar tey hava. Slík amboð eru hent í sambandi við førleikametingar, men skipanir og mannagongdir mugu eisini til á einstøku útbúgvingarstovnunum.

Skipanirnar í grannalondum okkara eru í stuttum lýstar niðanfyrí.¹²

4.2.1 Danmark

Í Danmark hevur verið arbeiðt við førleikameting í umleið 15 ár. Í 1995 byrjaðu danir at nýta amboð at lýsa førleikar á arbeiðsmarknaðarútbúgvingunum (AMU). Í 2000 var farið undir grundútbúgving fyri vaksni, og tá gjørdist tað móguligt at leggja til rættis eina útbúgvingar-tilgongd fyri hvønn einstakan við støði í førleikameting. Í 2007 og 2008 var førleikameting skipað í framhaldsútbúgvingum fyri vaksnum (VVU) á diplomstøði á vaksnamannadeplunum (VUC) og á gymnasialum stigi.

Hetta merkir, at vaksni innan vaksnamannaútbúgvingar, eftirútbúgvingar á styttri og miðallongum hægri útbúgvingum kunnu nýta sínar førleikar at søkja um upptøku til útbúgvingarnar (upptøkuprógv). Á vaksnamanna- og eftirútbúgvingarøkinum ber eisini til at søkja um, at útbúgvingin verður styt (førleikaprógv) ella at fáa góðkent alla útbúgvingina (útbúgvingarprógv).

Førleikametingin er altíð í mun til ávísa útbúgving, har førleikamál og mál í lærugreinum (námsætlanir) ella útbúgving eru lýst. Hetta merkir, at førleikarnir skulu svara til mál ella førleikar í tí ávísu útbúgvingini.¹³

Higartil hevur í Danmark ikki verið móguligt at nýta førleikar sum grundarlag fyri upptøku á universitetsútbúgvingum (bachelor/kandidat).

¹¹ Kelda: http://www.nordvux.net/download/6926/validering_av_realkompetanser_upd.pdf

¹² Kelda: <http://www.nordvux.net/page/6/validering.htm>

¹³ Meiri kunning um dansku skipanina: <http://pub.uvm.dk/2008/rkvivoksen/>

4.2.2 Noreg

Í Noregi er arbeiðið við førleikameting skipað soleiðis, at førleikamett verður í mun til formellu útbúgvingarskipanina, t.e. fólkháskúla, vinnu- og miðnámsútbúgvingar, yrkisútbúgvingar og universitetsútbúgvingar/háskúlaútbúgvingar.

Førleikar verða settir í mun til førleikamálini í námsætlanum, læriætlanum, lestrarætlanum v.m. Førleikar kunnu nýtast sum grundarlag fyri upptøku á útbúgvingum, at góðskriva ella stytta útbúgvingar í allari útbúgvingarskipanini.

Rætturin til førleikameting er staðfestur í lóggávuni fyri allar formellar útbúgvingar í Noregi.¹⁴

4.2.3 Svøríki

Í Svøríki, sum eisini hevur arbeitt við førleikameting í nøkur ár, eru trý høvuðsendamál í arbeiðinum við førleikameting:

- at finna rætta støðið og geva móguleikar fyri framhaldandi útbúgving
- at stytta ella laga til útbúgving hjá persónum og somuleiðis at geva merit fyri førleikar, sum fólk hava ognuð sær
- at kunna skjálprógva førleikar í arbeiði sum sjálvstøðugt vinnurekandi, førleikamening ella at royna nýggjar leiðir.

Førleikametingin í Svøríki er býtt í tveir partar:

1. Førleikameting í formellu útbúgvingarskipanini.
Ábyrgd fyri førleikameting í útbúgvingarskipanini hava tey, sum bjóða útbúgvingarnar, t.e. universitet/háskúlar, yrkisháskúlar og tey, sum bjóða vaksnamannaútbúgvingar
2. Førleikameting í mun til yrkiskrøv/størv, ment av vinnugreinafeløgum, yrkisnevndum v.m.
Førleikameting í mun til yrkiskrøv gera stovnar/feløg/persónar, sum eru góðkend av avvarðandi vinnugreinafelag/yrkisnevnd, og í ávísam førum av vinnugreinafelagnum/yrkisnevndini sjálvari.¹⁵

4.2.4 Finnland

Í Finnlandi hevur verið arbeitt við førleikameting síðani í níti árunum (1990).

Lesandi á grundútbúgving fyri vaksni, á yrkis- og gymnasialum útbúgvingum og á hægri útbúgvingunum hava rætt at fáa eyðmerkt og viðurkent førleikar, sum viðkomandi hevur ment á skeiðum ella á annan hátt. Til ber at fáa viðurkent førleikar í mun til partar av útbúgving (próvtøkur) ella sum eina heila útbúgving.

Í yrkisútbúgvingunum ber til at fara til próvtøku, har útbúgvingarstovnurin ella tann, sum skipar fyri próvtøkuni, hevur skyldu til at vegleiða persónar um, hvør próvtøka ella útbúgving hóskar til royndirnar hjá persóninum. Móguleiki er at taka eina samlaða próvtøku ella at fara til próvtøku í ávísam lærugreinum ella pørtum av útbúgvingini og síðani at kunna førleikamenna seg innan tey øki, har persónurin ikki hevur nøktandi førleika.

Tey, sum útbúgvingarstovnar meta hava neyðugu fortreytirnar, kunnu verða tikin inn á

¹⁴ Meiri kunning um norsku skipanina: <http://www.vox.no/no/Livslang-laring/Realkompetanse/>

¹⁵ Meiri kunning um svensku skipanina: www.valideringsinfo.se

útbúgvingar, og er hetta galdandi á øllum stigum í útbúgvingarskipanini.¹⁶

4.2.5 Ísland

Í Íslandi var farið undir førleikameting í 2002. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum hava havt ein virknan leiklut frá byrjanini. Depilin fyri læring á arbeiðsmarknaðinum, Life Long Learning Centre, sum partarnir á arbeiðsmarknaðinum eiga, hevur havt ábyrgd av at menna og seta í verk førleikameting í tøttum samstarvi við áhuga-bólkar á arbeiðsmarknaðinum. Depilin hevur gjørt hetta vegna Útbúgvingar- og Mentamálaráðið.

Málbólkurin fyri førleikameting í Íslandi eru persónar, sum ikki hava fullført eina miðnáms-útbúgving.

Tey, sum hava stutta útbúgving, og sum ynskja at fara undir lestur við støði í lóg um vaksna-mannalæring ella við støði í lóg um miðnám, hava rætt at verða førleikamett. Tey hava somuleiðis rætt til at fáa lestrar- og yrkisvegleiðing.

Førleikameting í Íslandi kann býttast í tveir partar:

- førleikameting til tess at stytta um útbúgving, har endamálið er at meta um førleikar í mun til náms- ella lesiætlanir fyri partar ella alla lærugreinina, og at leggja lesturin til rættis í mun til førleikametingina.
- førleikameting í mun til yrki, har endamálið er at skjalprógva og staðfesta førleikar, sum kunnu nýtast í sambandi við víðari menning í verandi ella komandi starvi ella geva móguleikar fyri upptøku á útbúgving.¹⁷

4.3 Førleikameting í Føroyum

Móguleikarnir í Føroyum fyri fáa førleikameting eru í lötuni avmarkaðir. Tó er tað á fleiri útbúgvingum í Føroyum móguligt at taka inn lesandi eftir serligum treytum (dispensatió) og/ella at geva avriksflutning (merit) við støði í øðrum útbúgvingum v.m.

Til tess at vísa, hvussu skipanin er í dag, verður greitt frá, hvussu skipanin er í yrkisútbúgvingum á tekniska økinum, handils- og skrivstovuøkinum og í Heilsuskúlanum.

4.3.1 Yrkisútbúgvingar innan tekniska økið og handils- og skrivstovuøkið

Lærutíðin fyri yrkisútbúgvingar er ásett í kunngerð fyri viðkomandi útbúgving. Lærlingur hevur tó móguleika fyri at søkja um, at útbúgvingin verður stytta, um hann hevur viðkomandi skúlagongd ella arbeiðsroyndir. Tað er yrkisnevndin, ið ger av, um lærlingur við aðrari fakligari útbúgving ella arbeiðsroyndum kann fáa góðskrivað ein part av verkligu læruni ella skúlagongdini.

Yrkisnevndin nýtir vanliga fastar mannagongdir fyri góðskrivning. Skúlagongd verður góðskrivað í mun til, hvørja útbúgving umsøkjarin hevur frammanundan. Hvussu nógv verður góðskrivað, er ymiskt innan ymisk yrki, t.d. kann lærutíðin innan handverksvinnuna verða stytta við ½ ári, um næmingur frammanundan hevur eina eitt ára SIT- útbúgving, meðan lærutíðin innan handilsyrkið verður stytta eitt ár

¹⁶ Meiri kunning um finsku skipanina: http://www.oph.fi/download/140046_Finecvet_som_vagvisare.pdf

¹⁷ Meiri kunning um íslensku skipanina: <http://frae.is/default.asp?webid=5> ella <http://frae.is/default.asp?Id=647>

hjá næmingi, sum hevur tikið FHS. Verkliga læran kann í mesta lagi verða styt 9 mánaðir, og er hetta galdandi fyri øll yrki.

4.3.2 Yrkisútbúgving á Heilsuskúlanum

Møguleikar fyri førleikameting og samstundis at stytta útbúgvingina, yrkisútbúgving sum heilsuhjálpari fyri ófaklærd, er partur av kunngerðini fyri heilsuútbúgvingar. Fyri at fáa góðskrivað part av útbúgvingartíðini krevst, at umsøkjari hevur í minsta lagi 3 ára arbeiðsroyndir innan heilsurøktarfakliga økið seinastu 5 árinum við í minsta lagi 24 arbeiðstímum um vikuna.

Reglurnar eru ikki nágreiniliga lýstar í kunngerðini fyri útbúgvingina, men eru tær somu, sum vóru galdandi í sambandi við at uppstiga heimahjálparar. Í Danmark eru nágreiniligar reglur ásettar um, at:

- starvsvenjing kann verða góðskrivað við 50%, um viðkomandi hevur eitt ára arbeiðsroyndir
- starvsvenjing kann verða góðskrivað við 90%, um viðkomandi hevur tvey ára arbeiðsroyndir

Vanliga mæla donsku skúlarin til, at minst EIN starvsvenjingartur verður tikin. Í hesum føri verður bert ein samrøða við umsøkjara, har mett verður um samlaða arbeiðsførleika, útfrá somu krøvum um tímatal, sum vit nýta í Føroyum. Um ein umsøkjari í Danmark krevur at fáa 90% góðskrivað, skal ein arbeiðsroynd fyriliggja, sum arbeiðsgevarin hevur gjøgnumført útfrá málunum fyri starvsvenjingina.

Mannagongd, sum hevur verið galdandi higartil í Heilsuskúlanum:

Næmingar fáa í lötuni mett sínar førleikar **eftir** upptøku á heilsuútbúgvingunum, um arbeiðsroyndir eru til staðar, við skjalprógnum fyri arbeiði v.m.

Lestrarvegleiðarin metir um, hvørt reglurnar fyri avriksflutning eru loknar. Oftast er tað ein starvsvenjingartur, ið verður góðskrivaður, og svarar tað til umleið 3 mánaðir av einari útbúgving. Samlaða útbúgvingartíðin hevur ikki verið styt, men ein steðgur hevur verið ávegis í útbúgvingini.

5. Verkætlanir

Arbeðsbólkurin hevur gjøgnumført tvær ítøkiligar verkætlanir.

Endamálið var at lýsa ymisku økini tørvur var á at greina, fyri at arbeðsbólkurin kundi koma við einum tilmæli um at seta í verk førleikameting og førleikamenning í Føroyum.

Í talvuni sæst, hvørji øki, arbeðsbólkurin metti tað vera neyðug at fáa vitan um í hesum sambandi.

Talva 1: Viðurskipti í sambandi við førleikameting og førleikamenning

| Einstaklingurin | Útbúgvingarstovnurin |
|---|--|
| a) hvussu fær hvør einstakur mett sínar formellu og óformellu førleikar? | a) hvussu verður vegleiðingin skipað? |
| b) hvat skal metingargrundarlagið vera? (námsætlanir ella annað fakligt ella yrkisligt støði?) | b) hvat skal skúlin gera ítøkiliga? |
| c) hvagar skal einstaklingurin venda sær? | c) hvat fatar einstaklingsætlanin um (próg, skeið, og hvat einstaklingurin skal gera)? |
| d) hvør hevur ábyrgd av viðkomandi? | d) hevur skúlin førleika og fortreytir at gera eina førleikameting? |
| e) hvussu kann ein ætlan gerast fyri einstaklingin, so at einstaklingurin fær innlit í, hvørjar førleikar hann hevur og hvørjar førleikar móguliga vanta í mun til ynski um førleikamenning (útbúgving og arbeiði)? | e) um nei, hvat vantar í hjá skúlanum fyri at kunna gera metingina? |

Verkætlanirnar skulu vera eitt amboð til at fáa greiðu á, hvat okkum manglar, og hvat vit kunnu gera ella seta í verk ístaðin fyri verandi ella vantandi skipanir.

5.1 ALS, Tekniski skúli í Tórshavn og Yrkisdepilin

Onnur verkætlanin var skipað við samstarvi millum ALS, Tekniska Skúla í Tórshavn og Yrkisdepilin. Tveir persónar vóru førleikamettir. Hesir persónar, sum vóru arbeiðsleysir, tá verkætlanirnar vórðu gjørdar, høvdu fleiri ára verkligar royndir innan timburyrkið.

Verkætlanin hevði til endamáls at royna, hvussu ein førleikametingargongd kann verða framd í verki. Tí var biðið um hjálp frá Roskilde Tekniske Skole. Tekniski Skúlin og Roskilde Tekniske Skole lögdu síðani í felag eina ætlan fyri, hvussu sjálf førleikametingin og -menningin kundi fara fram.

Arbeiðsgongdin var henda:

1. Samrøða við faklærara um, hvat førleikametti metir seg duga
2. Dokumentatióin av arbeiðsroyndum og prógvum
3. Skrivlig og verklig roynd í 10 arbeiðsdagar fyri at fáa greiðu á, um tað er samsvar

ímillum førleikar, sum umsøkjarar meta seg hava, og førleikar, sum útbúgvingin krevur, at teir skulu duga

4. Úrslit frá førleikametingini og førleikameningarætlan

Niðurstøðan av førleikametingini var:

- at teir báðir persónarnir høvdu nóg mikið av verkligum royndum
- at teir skuldu hava 12 vikur í yrkislærugreinum
- at teir manglaðu almennar lærugreindir á E- stigi, og metti skúlin, at hetta kundur verið gjørt í heysthálvuni 2012
- at teir kundur fara til sveinaroynd í desember 2012.

Tilmælið frá skúlanum um førleikarnar hjá persónunum var viðgjørt í yrkisnevndini, ið gav persónunum stytta lærutíð við støði í tilmæli. Undantak varð givið, tí hetta var ein royndar-verkætlan.

Í desember 2012 vóru báðir persónarnir til sveinaroynd og stóðu seg væl. Próvtøkan í almennum lærugreinum var hildin í januar 2013.

Teir báðir førleikamettu persónarnir hava síðani fingið sveinabræv sum timburmenn.

Arbeidsbólkurin hevur við hesari verkætlan fingið ítøkiliga royndir at arbeiða víðari við, og er tað møguligt at eftirmeta hesa verkætlan í mun til tey mál, arbeidsbólkurin setti sær fyri ætlanina, sí talvu 1 omanfyri. Niðurstøður eru í parti 5.3.

5.2 Heilsuskúli Føroya

Seinna verkætlanin á Heilsuhjálparaútbúgvingini er skipað á ein heilt annan hátt enn tann fyrri bæði í longd og vavi. Sum víst er á, ber til hjá næmingum at søkja um góðskrivning fyri t.d. ófaklærdar arbeidsroyndir. Samlaða útbúgvingartíðin hevur ikki verið stytta, men ein steðgur hevur verið ávegis í útbúgvingini. Endamálið við verkætlanini hevur verið at royna eina skipan, sum ger tað møguligt at bjóða lesandi styttri útbúgvingartíð. Hetta verður gjørt við at stytta starvsvenjing og at lesandi skifta flokk/árgang.

Arbeidsgongdin var henda:

- næmingar vórðu upptiknir á heilsuhjálparaútbúgvingina í januar 2012
- tey vórðu við skúlabyrjan kunnað um mannagongdir fyri góðskrivning
- trýggir næmingar við 10 ára arbeidsroyndum sum ófaklærd søktu um góðskrivning fyri arbeidsroyndir
- lestrarvegleiðarin metti um prógv fyri arbeidsroyndir við atliti at krøvum um 3 ára starvsroyndir seinastu 5 árin, við í minsta lagi 24 arbeiðstímum um vikuna
- næmingarnir fingið játtað góðskrivning fyri ein starvsvenjingarpart, ið er 3 mánaðir.
- eftir fyrsta skúlaskeið (ástøði 1) skiftu næmingarnir yvir í eldri flokk og tóku næsta skúlaskeið (ástøði 2),
- eftir næsta skúlaskeið (ástøði 2) fóru næmingarnir í starvsvenjing í 3 mánaðir

Hesir 3 næmingar hava síðani fingið prógv sum heilsuhjálparar við styttri útbúgvingartíð.

5.3 Niðurstøða av verkætlanum

Samantikið metir arbeidsbólkurin, at royndarverkætlanirnar hava verið væleydnaðar og hava tær lýst ítøkilig viðurskifti, sum hava týdning í mun til førleikameting. Niðurstøðurnar taka útgangsstøði í verkætlanum og í talvu 1 omanfyri.

5.3.1. Einstaklingurin

Meta formellar og óformellar førleikar:

Hvør einstakur umsøkjari var biðin um at lýsa sínar førleikar og at skjalprógva (dokumentera) við prógvum, vátanum, øðrum viðkomandi skjølum og at gera CV. Dokumentatiónin var nýtt sum grundarlag undir førleikametingini. Royndir og eygleiðingar vórðu eisini nýttar í royndarverk-ætlanini á Tekniska Skúla í Tórshavn.

Metingargrundarlag:

Av tí at føroysku kunngerðirnar v.m. ikki vóru lýstar við førleikamálum, tá verkætlanirnar vóru framdar, hevur verið neyðugt at nýta danskar kunngerðir og/ella vegleiðingar sum metingar-grundarlag, tær føroysku kunngerðirnar við førleikamálum eru nú lýstar fyri flestu yrki.

Hvønn kann umsøjarin venda sær til:

Í royndarverkætlanini hjá TST/ALS/YD vóru persónar, sum vóru í ALS, bidnir um at venda sær til Tekniska Skúlan í Tórshavn (timburdeildina). Sostatt var talan um, at persónarnir frammanundan hava havt samrøður og/ella fingið vegleiðing frá ALS, t.e. frá stovni, sum ikki er tengdur at skúlaskipanini. Í royndarverkætlanini á Heilsuskúlanum fingur persónarnir kunning frá lestrarvegleiðaranum í skúlanum, og var ein formlig umsókn latin til lestrarvegleiðaran.

Einstaklingsætlan:

Einstaklingsætlanin hevur til endamáls at fáa greiðu á, hvørjar førleikar umsøkjari, og hvørjar førleikar honum móguliga vantar í mun til ynsktu útbúgving ella starv. Í fyrru royndarverkætlanini (ALS, Tekniski Skúlin og Yrkisdepilin) tók tað tvær vikur at fáa greiðu á førleikum og støði hjá umsøkjarunum í mun til timburútbúgvingina. Í Heilsuskúlanum vóru lesandi mett við støði í arbeidsroyndum. Eftir hetta var í báðum førum móguligt at gera eina einstaklingsætlan fyri umsøklararnar.

5.3.2. Útbúgvingarstovnur

Skipan av vegleiðing:

Á Tekniska skúla stóð faklærarin fyri metingini og fyri vegleiðingini á sjálvum skúlanum. Á Heilsuskúlanum verður kunning um reglur fyri avriksflutning í lötuni givin eftir upptøku, og er tað vanlig lestrarvegleiðarin, ið kannar um hesi viðurskifti. Frameftir er ætlanin at kunna um móguleikarnar við kunningarátøkum, tá lýst verður eftir næmingum.

Hvat skal skúlin gera ítøkiliga:

Skúlin má hava serligar mannagongdir fyri, hvat gerast skal í mun til hvørja einstaka útbúgving. Mannagongdir fevna m.a. um, hvussu metingin fer fram, hvør ger hana, og hvørjir hættir verða nýttir í sambandi við førleikameting, t.d. nýta CV, samrøðu, royndir v.m. Metingin tekur støði í tí einstaka í mun til tey krøv, útbúgvingin setur.

Einstaklingsætlan:

Tekniski skúli í Tórshavn gjørdi eina ætlan fyri, hvussu umsøkjarnir kundu fáa teir førleikar, sum teir vantaðu í mun til timburútbúgvingina. Á Heilsuskúlanum hevði tað týðning at fáa vátan fyri arbeiðsroyndir, eina vátan sum fevndi um tímatal pr. viku og um slag av starvi og uppgávum, sum umsøkjarnir hevði havt.

Førleikar og fortreytir hjá skúlunum at gera førleikametingar:

Á Tekniska skúla hava tey, sum er, ikki førleikar at gera førleikametingar, men eru fortreytirnar til staðar. Teimum tørvar vegleiðing og amboð at nýta til førleikameting. Í Heilsuskúlanum verður hinvegin mettt, at lestrarvegleiðarin hevur førleika at meta um, hvørt krøvini fyri avriksflutning eru uppfylt í mun til verandi skipan. Metingin verður gjørd sambært reglum í kunngerð, og tá ivamál stinga seg upp, ráðførir skúlin seg við Mentamálaráðið. Skúlin velur í summum førum eisini at nýta dømi um arbeiðsroynd, sum verður brúkt í Danmark.

Hvat vantar í hjá skúlunum fyri at kunna gera førleikametingar?:

Á Tekniska skúla verður mettt, at vegleiðarar og/ella undirvísarar ikki hava førleikar til ítøkiliga at gera metingarnar. Hetta kann tó gerast rímiliga skjótt, t.d. fekk timburdeildin við hesi verkætlan innlit í, hvussu ein førleikameting og -menning kann fara fram. Mettt verður tí, at skeið um førleikameting saman við veruligum verkætlanum hevði givið faklærarum førleika til at gera førleikametingina.

Royndarverkætlanirnar vísa greitt, at tað er møguligt hjá teimum, sum eru førleikamett á henda hátt, at fara undir stytta útbúgving. At royndir og førleikameting geva teimum møguleika at fara undir útbúgving og harvið at betra um møguleikarnar at vera verandi á arbeiðsmarknaðinum og fáa faklærd störv.

Í eftirmetingini í Heilsuskúlanum mettu tær, sum vóru førleikamettar, at meira kunning um møguleikan at verða førleikamett og fyri at stytta um útbúgvingina hevði gjørt tað lættari at tikið avgerðina um at fara undir útbúgvingina.

6. Tilmæli

Tær føroysku royndarverkætlanirnar hava, saman við innliti í, hvat verður gjørt í hinum Norðurlondunum, víst okkum, at væl ber til at førleikameta í Føroyum. Somuleiðis kann hetta geva ábendingar/vegleiðingar um innihald, staðseting, og hvussu ein møgulig førleikamenning kann verða skipað.

Tilmæli 1: Málbólkur og øki

Mælt verður til, at:

- tey, sum verða førleikamett, eiga at vera 25 ár og eldri.
- førleikameting kann nýtast í øllum útbúgvingarverkinum.

Frágreiðing

Ein førleikametingarskipan eigur at verða ætlað persónum, sum hava formellar og óformellar førleikar og royndir. Førleikametingarskipanin er ikki ætlað ungum, sum kunnu nema sær útbúgving á “vanligan” hátt, og tí eigur eitt hóskandi aldursmark t.d. 25 ár at verða sett.

Tað er sannlíkt, at nógv av teimum, sum kundu verið førleikamett, eru ófaklærd, og at tað tá er talan um førleikameting í mun til yrkisútbúgvingar og/ella gymnasialar miðnámsútbúgvingar. Hinvegin kunnu tað vera fleiri, sum hava drúgvar royndir og viðkomandi skeið, sum eisini ynskja at nema sær hægri útbúgving á Fróðskaparsetrinum ella á øðrum útbúgvingarstovni, sum bjóðar út hægri útbúgving, t.d. Vinnuháskúlanum, Handilsskúlanum og Teknisku skúlunum.

Tilmæli 2: Skipan og bygnaður

Mælt verður til at skipa førleikametingina í tveimum pørtum: A) ein samskipara og B) á teimum einstøku útbúgvingarstovnunum.

Tilmæli 2A: Samskipari

Mælt verður til at

- seta ein samskipara á einum av verandi stovnum ella skipanum.
- seta ein ráðgevandi bólk við umboðum frá pørtunum á arbeiðsmarknaðinum og frá avvarðandi ráðum
- Mentamálaráðið tekur stig til, at samskiparin verður settur.

Frágreiðing

Mælt verður til at seta ein samskipara, sum skal kunna, vegleiða, gera uppsøkjandi arbeiði kring landið og vera virkin partur, tá ítøkiligar verkætlanir innan ávís yrki skulu setast í verk.

Mælt verður til partvíst at fylgja tí íslenska leistinum, ið er ein skipan, sum hóska væl til eitt lítið samfelag, og har tað er tætt samstarv millum partarnar á arbeiðsmarknaðinum og avvarðandi myndugleikar. Í íslensku skipanini kunnu persónar, sum ynskja at verða førleikamettir, venda sær til eina miðstöð ('eina hurð'), sum eisini ger eitt uppsøkjandi arbeiði ('hurðin' finnur persónar).

Mælt verður til, at Mentamálaráðið tekur stig til at seta ein samskipara. Hinvegin hevur tað týdning, at ein skipan við førleikameting verður rótfest í vinnuni, Mentamálaráðnum, Vinumálaráðnum og Almannamálaráðnum. Mælt verður tí til at seta ein ráðgevandi bólk/-netverk, ið hevur umboð frá pørtunum á arbeiðsmarknaðinum og frá viðkomandi ráðum. Bólkurin skal tryggja, at viðkomandi partar kenna 'ognarskap', og at tey hava møguleika at seta mál v.m. fyri førleikameting og -menning í Føroyum.

Arbeiðsloysisskipanin og arbeiðsmarknaðardeildin á Almannastovuni skulu hava eitt tætt samskifti við samskiparan og samstarva um, hvør tørvurin er. Tað kann vera, at hesar skipanir hava ávísar bólkur, ið tørvur er á at førleikameta og førleikamenna. Samskiparin eigur at samstarva við Yrkisútbúgvingarráðið og yrkisnevndina. Somuleiðis hevur tað stóran týdning, at viðkomandi samstarvar við útbúgvingarstovnar og teir lestrarvegleiðarar, sum eru á stovnunum.

Endamálið við at hava ein samskipara er at skipa fyri og menna alt førleikametingararbeiðið og kunna útbúgvingarstovnararnir um, at fólk eru, sum vilja førleikameta og -mennast. Tað eigur tí eisini at vera eitt tætt samspæl ímillum samskiparan, yrkisskúlnar, kvøldskúlskipanina, vegleiðarar í skúlunum og onnur, sum vara av førleikameting og førleikamenning.

Samskiparin kann veita vegleiðing og annars kunna um møguleikarnar fyri førleikameting. Somuleiðis kann samskiparin saman við vinnu og Yrkisdeplinum verkseta ítøkiligar ætlanir innan ávís yrki.

Samskiparin eigur at skipa fyri almennari kunning og somuleiðis gera uppsøkjandi arbeiði á arbeiðsplássum, so møguligt er at røkka fleiri enn teimum, sum longu umhuga at nema sær útbúgving. At ófaklærd við nógvum arbeiðsroyndum og onnur kunnu fáa vitan og vegleiðing um møguleikarnar at verða førleikamett og førleikament, so tey, sum ynskja tað, kunnu fáa útbúgving – og møguliga fáa útbúgvingartíðina stytta.

Eitt, sum stuðlar undir hesum tørvi á kunning, eru royndirnar í Heilsuskúlanum. Tær, sum luttóku í royndarverkætlanini, mettu, at tað hevði verið lættari at tikið avgerðina um at fara á skúla, um meira kunning hevði verið um møguleika fyri styttri útbúgving. Avgerðin innbar flyting frá heiminum, fráveru frá familju, og somuleiðis verri fíggjarlig viðurskifti undir útbúgvingini, tí tær undir útbúgvingini fáa stuðul frá Studna, men høvdu fasta inntøku frammanundan.

Samskiparin kann byrja við smáum verkætlanum, t.d., at lýst verður við, at í næstum verður farið undir at førleikameta innan matvøruyrkið, og fólk, ið eru yvir 25 ár og hava viðkomandi arbeiðsroyndir, hava møguleika at biðja um førleikameting. Um áhugin er nóg stórus, ber til at fara víðari við hesum bólk. Fíggjarliga er hesin háttur skynsamur, tí til ber at fáa vitan um førleikameting og -menning innan tey einstøku yrkini so hvørt, sum verkætlanirnar verða settar í verk í skúlunum. Á henda hátt fáa yrkisskúlnar innarbeitt skipanina og gjørt leiðreglur og mannagongdir í øllum útbúgvingum yvir eitt áramál við hjálp frá eitt nú donskum skúlum, júst sum gjørt er í tí einu royndarverkætlanini.

Mælt verður til, at seta samskiparan á einum verandi stovni, og skal viðkomandi veita

vegleiðing um færleikameting og færleikamenning. Mett verður, at skipanin 'kostar' í minsta lagi eitt starvsfólk, sum er útbúgvinn vegleiðari.

Tann, sum skal virka sum samskipari, skal í minsta lagi hava eina miðallanga útbúgvinn og eftirútbúgvinn sum vegleiðari við serligum innliti í arbeiðsmarknaðin.

Uppgáurnar hjá samskiparanum fevna um at gera eina yvirskipaða ætlan fyri færleikameting og -menning. Samskiparin skal seta upp eina skipan, har fólk venda sær til eina hurð og byggja upp eina upplýsandi heimasíðu við neyðugari kunning og vegleiðing. Somuleiðis skal samskiparin arbeiða við at orða mannagongdir fyri færleikametingina bæði fyri brúkarann og skúlarnar. Samskiparin skal skipa fyri kunningarátøkum um menningarmøguleikar, m.a. lýsa, hvørjar útbúgvinnar/skeið eru møgulig og grundarlag fyri færleikamenning hjá tí einstaka. Samskiparin skal hava samband við arbeiðsmarknaðin og gera uppsøkjandi arbeiði. At enda hevur tað stóran týðning, at samskiparin fylgir brúkarannum frá byrjan til enda.

Tilmæli 2B: Útbúgvinnarstovnar

Mælt verður til, at:

- avvarðandi útbúgvinnarstovnur skal í samstarvi við samskiparan taka sær av tí ítøkiligum færleikametingini og -menningini
- teir einstøku útbúgvinnarstovnar skipa fyri vegleiðing og kunning; seta í verk skipanir og mannagongdir fyri færleikameting
- menna og vegleiða faklærarar soleiðis, at teir fáa neyðugu færleikarnar at færleikameta

Frágreiðing

Sum áður umrøtt, verður mælt til at seta ein samskipara at seta skipanina í verk, vegleiða, kunna v.m. Í sambandi við ítøkiligum færleikametingina í mun til eitt ávíst yrki ella ávísa útbúgvinn er tó neyðugt, at avvarðandi útbúgvinnarstovnur tekur sær av hesum.

Á útbúgvinnarstovninum er neyðugt at seta í verk vegleiðing, kunning, skipanir og mannagongdir fyri færleikameting, soleiðis at stovnararnir eru førir fyri at vegleiða í mun til útbúgvinnar, sum teir bjóða út, at gera færleikametingar og at gera einstaklingsætlanir fyri umsøkjarar.

Yvirskipaði mál, mannagongdir v.m. skulu sostatt gerast á teimum einstøku skúlunum. Somuleiðis er alneyðugt, at útbúgvinnarstovnar hava lestrarvegleiðarar, sum kunnu vegleiða teimum, sum ynskja at verða færleikamett og færleikament. Tær ítøkiligum færleikametingarnar innan einstakar lærugreinir/skúlaskeið gera faklærarar/undirvísarar, og tí er neyðugt, at faklærarar/undirvísarar fáa neyðugu færleikarnar og vegleiðingina um, hvussu hetta kann gerast.

Tilmæli 3: Lógarverk

Mælt verður til, at:

- ein lóggáva viðvíkjandi færleikameting skal, so vítt gjørligt, gerast fyri alt útbúgvinnarøkið: ófaklærd, sum ynskja yrkisútbúgvinn og/ella miðnámsútbúgvinn, og fyri hægri útbúgvinnar.

Frágreiðing

Neyðugt er at gera yvirskipaða lóggávu viðvíkjandi førleikameting. Arbeidsbólkurin mælir til, at ein lóggáva viðvíkjandi førleikameting skal, so vítt gjørligt, gerast fyri alt útbúgvingarøkið, tað veri seg fyri ófaklærd, sum ynskja yrkisútbúgving og/ella miðnámsútbúgving, og fyri hægri útbúgvingar.

Í øllum útbúgvingarkunngerðum og námsskipanum mugu førleikamálini við útbúgvingarenda verða ásett, so at førleikar, sum umsøkjari hevur, kunnu setast upp í mun til einstøku útbúgvingina.

Á yrkisútbúgvingarøkinum (tekniska øki og handils- og skrivstovuøki) eru førleikamálini partur av hvørjari einstakari útbúgvingarkunngerð-/námsskipan, nú yrkisútbúgvingarøkið er endurskoðað. Hetta arbeiðið er um at verða liðugt. So hvørt, sum tær einstøku yrkisútbúgvingarnar verða endurskoðaðar, eru ongar forðingar í kunngerðum og námsætlanum fyri at førleikameta í mun til førleikamálini í útbúgvingunum.

Vinnan hevur verið við í arbeiðnum at orða førleikamál og seta krøvini fyri hvørja útbúgving sær. og hevur vinnan tí sjálv verið við til at seta mátini fyri, hvat yrkislærd skulu duga, tá ið útbúgvingin er lokin.

Harumframt er tað av alstórum týðningi, at vinnan (yrkisnevndin) er virkin í arbeiðinum at gera vegleiðingar og seta upp mannagongdir fyri, hvat kann góðskrivast við støði í royndum, øðrum útbúgvingum og/ella skeiðum. Hetta er ein fyrirtreyt fyri, at førleikameting og menning á yrkisútbúgvingar-økinum fer at virka.

Tilmæli 4: Fíggjarviðurskipti

Mælt verður til, at tað almenna ber kostnaðin av eini førleikametingarskipan, sum fevnir um:

- samskipara, kunning
 - verkseting av førleikametingarskipanini á útbúgvingarstovnunum
 - førleikameting og -menning á útbúgvingarstovnunum

Frágreiðing***Samskiparin:***

Um samskiparin, sum mælt verður til, fær innivist í einum av verandi stovnum, er kostnaðurin fyri høli eingin ella nærum eingin.

Mælt verður til at seta ein samskipara. Lønarkostnaður til samskiparan valdast útbúgving og royndir hjá viðkomandi, men mett verður, at tað í minsta lagi er talan um 500.000 kr. um árið íroknað eftirløn og arbeiðsmarknaðargjöld

Umframt hetta skal samskiparin skipa fyri kunning á heimasíðu, í miðlum og við vitjanum.

Førleikamenning av vegleiðarum og faklærarum/undirvísarum á útbúgvingarstovnunum

Neyðugt er at bjóða vegleiðarum viðkomandi førleikamenning til tess at kunna seg um førleikameting við atlit at innihaldi, skipan og tilgongd og at kunna vegleiða umsøkjarar, sum skulu førleikametast. Mælt verður til at bjóða vegleiðarum skeið um førleikameting og -menning.

Somuleiðis er neyðugt, at viðkomandi faklærarar/undirvísarar kunna seg um fôrleikameting, og hvussu hetta kann skipast og gerast innan teirra fakøki/útbúgving. Tað er torført at meta um henda kostnaðin, tí faklærarar verða fôrleikamentir so hvørt, sum nýggjar verkætlanir fara av bakkastokki, um tilmælið verður fylgt.

Fôrleikametingin og -menningin

Sum sæst í fylgiskjali 1 var kostnaðurin í royndarverkætlanini at fôrleikameta hvønn persónin kr. 27.600 . á yrkisútbúgvingum innan timbur á Tekniska Skúlanum í Tórshavn. Talan er tá um royndir v.m. í 14 dagar. Kostnaður fyri fôrleikamenning er tætt tengdur at, hvat og hvussu umfatandi fôrleikametingin hjá tí einstaka verður. Víst verður til fylgiskjal 1, men mugu upphæddirnar takast við fyrivarni, tí tær eru tengdar at einum ávísnum yrki.

Í Heilsuskúlanum verður leysliga met, at kostnaðurin er 6 tímar/umsøkjara. Tá er ikki neyðugt at gera royndir o.t., men 'bert' at hava samrøðu við persónin og síðani at meta, um viðkomandi kann verða frítikin fyri partar av verkligu læruni (praktikk), og er tað ein sparing fyri Heilsuskúlan.

Tilmæli 5: Fôrleikamenningargrunnur

- mælt verður til at seta á stovn ein fôrleikamenningargrunn.
- mælt verður til at seta ein arbeiðsbólk at greina og gera uppskot um, hvussu ein slíkur grunnur skal skipast

Frágreiðing

Í áliti um at endurskoða yrkisútbúgvingarnar frá 2010 verður mælt til at seta á stovn ein fôrleikamenningargrunn. Mælt verður til at fylgja hesum tilmæli.

Í tí tilmælinum verður m.a. greitt frá, at í Norðurlondunum hava vaksnamanna- og eftirútbúgvingar ein týðandi leiklut.

Danir hava ein grunn at fígga fôrleikamenning av ófaklærdum. Hesin verður fíggaður við, at allir arbeiðsgevarar – almennir og privatir – rinda eitt fíggaravgjald til skipanina.

Í Íslandi er tað lóg, at gjaldast skal í ein fôrleikamenningargrunn, hetta gjaldið er persónligt og kann brúkast av ánarum til fôrleikamenning. Gjaldið kann ikki sparast upp til útgjald, men bert nýtast til fôrleikamenning.

Útgjaldið úr grunninum skal fara til:

- Endurgjald til skeiðsluttakarar og lønarendurgjald til arbeiðsgevarar
- Samsýning/løn til skeiðsfyriskiparar
- Umsitingarútreiðslur o.a.

Mælt verður til at seta ein arbeiðsbólk at greina og gera uppskot um, hvussu ein slíkur grunnur skal skipast.

Skjal 1

Kostnaður av royndarverkætlanini í Tekniska skúla í Tórshavn

| | |
|---|--------------------------|
| Førleikameta 2 persónar | 31.200 kr. |
| <u>Samstarv við tekniskan skúla í Danmark</u> | <u>15.000 kr.</u> |
| <u>Førleikametingin tilsamans</u> | <u>46.200 kr.</u> |

Samstarvið við danskan tekniska skúla er neyðugt, fyrstu ferð førleikametingin verður framd, fyri at lærarnir á hvørjari deild fáa innlit í, hvussu sjálv førleikametingin fer fram fyri hvørja útbúgving sær.

Talvan vísir, hvussu nógv tað kostar at førleikameta 1, 2 ella 10 persónar

| | 1 persónur | 2 persónar | 10 persónar |
|-------------------|------------|------------|-------------|
| | kr | kr | kr |
| Meting | 24.000 | 24.000 | 24.000 |
| Tilfar til meting | 3.600 | 7.200 | 36.000 |
| Tilsamans | 27.600 | 31.200 | 60.000 |

Kostnaður fyri førleikameningina

| | |
|---|--------------------------|
| Førleikamenna 2 persónar í 12 vikur (yrkislærugreinir) | 64.200 kr |
| Førleikamenna 2 persónar í 6 vikur (almennar lærugreinir) | 32.100 kr |
| Tilsamans | 96.300 kr |
| <u>Bøkur – 2 persónar</u> | <u>5.500 kr</u> |
| <u>Tilsamans</u> | <u>101.800 kr</u> |

Kostnaðurin at førleikamenna er ymiskur alt eftir, hvat úrslit førleikametingin kemur til við atlit til at skúlagongd hjá næmingunum. Tað ber t ikki til at siga nágreiniliga, hvat førleikametingin fer at kosta, men her eru nøkur vegleiðandi dømi.

Førleikamening í Tekniska skúla í Tórshavn (kostnaður pr. næming)

| | 1 vika | 6 vikur | 12 vikur | 20 vikur |
|----------------------|--------|---------|----------|----------|
| | kr | kr | kr | kr |
| Yrkislærugreinir | 2.675 | 16.050 | 32.100 | 53.500 |
| Almennar lærugreinir | 2.675 | 16.050 | | |

Kostnaður av sveinaroyndini

Sveinaroyndin fyri persónarnar í royndarverkætlanini kostaði tilsamans **41.450 kr.**

Talvan vísir, hvussu nógv sveinaroyndin kemur at kosta alt eftir, hvussu nógvir næmingar skulu til sveinaroynd.

| Sveinaroynd í 7 vikur | 1 næmingur | 2 persónar | 10 persónar |
|-----------------------|------------|------------|-------------|
| | kr. | kr. | kr. |
| Skúlagongd | 18.725 | 37.450 | 187.250 |
| Tilfar | 2.000 | 4.000 | 20.000 |
| Tilsamans | 20.725 | 41.450 | 207.250 |

Samlaður kostnaður fyri royndarverkætlanina:

| | |
|------------------------|-------------------|
| Førleikameting | 46.200 kr |
| Førleikamenning | 96.300 kr |
| Sveinaroynd | 41.450 kr |
| Tilsamans | 183.950 kr |

Hetta merkir, at hvør persónur kostar tilsamans 84.475 kr, tá er samstarvið við danskan skúla drigið frá. Hetta er, tá næmingurin hevur fingið sítt sveinabræv.

Sjálv førleikametingin kostar bara **27.600 kr** fyri hvønn persón.